

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

Telefon dyżurny: 21-34-34

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436

POTRZEBY I AKTYWNOŚĆ SPOŁECZEŃSTWA W DZIEDZINIE KULTURY

Październik 1988 r.

Opracowanie zawiera informacje o potrzebach społeczeństwa w dziedzinie kultury, zróżnicowaniu i uwarunkowaniach jego aktywności kulturalnej oraz opinię na temat celowości finansowania kultury ze środków państwowych.

1. Struktura potrzeb w dziedzinie kultury

Preferencje w zakresie potrzeb kulturalnych społeczeństwa określiliśmy na podstawie deklarowanego wyboru tych środków przekazu, które są szczególnie cenione jako sposób spędzania wolnego czasu. Reprezentantów dorosłej ludności Polski proszono o odpowiedź na pytanie: które z form rozrywek czy wypoczynku odpowiadają im najbardziej: chodzenie do teatru, kina, na koncerty muzyki poważnej, koncerty muzyki rozrywkowej, wystawy malarskie (lub innych sztuk pięknych), muzealne, oglądanie telewizji i słuchanie radia, czytanie książek czy też gazet i czasopism?¹

Podstawową cechą deklarowanych potrzeb kulturalnych jest popularność takich form recepcji, których realizację umożliwiają środki masowego przekazu (tab. 1). Najbardziej powszechną jest potrzeba rozrywki za pośrednictwem telewizji (87% ogółu badanych) oraz radia (79%). Popularność tych środków przekazu jest niezależna od płci, wieku, miejsca zamieszkania czy wykształcenia badanych. Można powiedzieć, że zainteresowanie programami telewizyjnymi jest w naszym społeczeństwie powszechne.

Zajęcia wymagające pewnego zaangażowania intelektualnego znajdują mniejszą liczbę zwolenników. Czytanie gazet i czasopism jest preferowane przez około trzy czwarte ogółu badanych (75%), przy tym ta forma rozrywki i wypoczynku cieszy się niemalże jednakową popularnością we wszystkich środowiskach społecznych. Natomiast czytanie książek przedkłada nad inne formy już tylko dwie trzecie (62%). Wyraźnie częściej są to osoby: młodsze

¹ W sondażu "Potrzeby kulturalne społeczeństwa polskiego" przeprowadzoną techniką wywiadu kwestionariuszowego w terminie 5-19 lipca 1988 r. na reprezentatywnej próbie udziałowej dorosłej ludności Polski (N = 1497).

Tabela 1. Preferowane formy aktywności kulturalnej

Formy aktywności	w procentach	
	Respondenci	
Oglądanie telewizji	87	
Słuchanie radia	79	
Czytanie:		
- gazet i czasopism	75	
- książek	62	
Chodzenie na:		
- filmy	61	
- koncerty muzyki rozrywkowej	38	
- przedstawienia teatralne	30	
- wystawy muzealne	27	
- wystawy malarskie (lub innych sztuk pięknych)	20	
- koncerty muzyki poważnej	10	

(18-24 lata), mające co najmniej średnie wykształcenie, zamieszkujące w miastach.

Spośród form rozrywki i wypoczynku oferowanych przez różnego rodzaju instytucje kulturalne najbardziej cenione jest oglądanie filmów. Około 61% respondentów uznaje chodzenie do kina za swą ulubioną rozrywkę. Chęć korzystania z kina wyraźnie częściej deklarują ludzie młodzi (91% w grupie osób w wieku 18-24 lat wobec 28% osób w wieku powyżej 60 lat).

Pogłębiona aktywność kulturalna, wymagająca pewnej kompetencji kulturowej, jest preferowana wyraźnie rzadziej. Spektakle teatralne stanowią cenioną formę rozrywki i wypoczynku już tylko dla około jednej trzeciej respondentów (30%), natomiast koncerty muzyki poważnej zaledwie dla co dziesiątej osoby. Częstość deklarowania udziału w życiu teatralnym i muzycznym wzrasta wraz z wykształceniem. Spośród osób o wykształceniu wyższym teatr ceni 63%, koncerty muzyki poważnej zaś 24%. W zbiorowości osób o wykształceniu podstawowym analogiczne odsetki wynoszą jedynie 16 i 7. Częściej niż koncerty muzyki poważnej są preferowane koncerty muzyki rozrywkowej. Akceptuje je jako formę rozrywki i wypoczynku 38% badanych, przy czym odsetek ten jest wyraźnie większy w młodszych grupach wiekowych (68% w grupie osób w wieku 18-24 lat), niż w starszych (14% w przypadku osób w wieku powyżej 60 lat).

2. Zróźnicowanie i uwarunkowania aktywności kulturalnej

Społeczną aktywność w dziedzinie kultury badano, pytając respondentów o częstość bywania na przedstawieniach teatralnych, filmach, koncertach muzyki poważnej i rozrywkowej, wystawach malarskich (lub innych sztuk pięknych) i muzealnych. Jeżeli za wskaźnik tak rozumianej aktywności kulturalnej przyjmiemy uczestniczenie w którejś z tych imprez co najmniej raz w miesiącu, to istniejąca sytuacja rysuje się dość pesymistycznie (tab. 2). O ile na filmy chodzi dość dużo, bo 40% badanych (odrębną sprawą jest wybór repertuaru), to na przedstawienia teatralne uczęszcza w miarę regularnie już tylko 7%, na koncerty muzyki rozrywkowej 6%, na koncerty muzyki poważnej zaś jedynie 2%. Nie-wielkim zainteresowaniem cieszą się także wszelkie wystawy, w tym muzealne.

Tabela 2. Deklarowana częstość uczestnictwa respondentów w imprezach kulturalnych

Imprezy kulturalne	w procentach	
	Respondenci	
	uczestniczący raz w miesiącu lub częściej	w ogóle nie uczestniczący
Seanse filmowe	40	29
Przedstawienia teatralne	8	58
Koncerty muzyki rozrywkowej	6	62
Wystawy w muzeum	5	61
Wystawy malarskie (lub innych sztuk pięknych)	6	75
Koncerty muzyki poważnej	2	87

Stan społecznej aktywności kulturalnej jest jeszcze bardziej alarmujący, gdy spojrzymy na tę sprawę od strony liczby osób nie uczestniczących w wymienionych imprezach. Jak wynika z danych zawartych w tabeli 2, ponad połowa społeczeństwa nie bywa na przedstawieniach w teatrze, koncertach, wystawach, nie chodzi też do muzeów. W przypadku koncertów muzyki poważnej odsetek nie uczestniczących wynosi prawie 90%, co oznacza, że dla zdecydowanej większości społeczeństwa ta forma przekazu treści kulturowych

Tabela 3. Regularne uczestniczenie (raz w miesiącu lub częściej) w imprezach kulturalnych w środowiskach wyróżnionych ze względu na wiek, wykształcenie i miejsce zamieszkania

Kategorie społeczne	Seanse filmowe	Przedstawienia teatralne	Koncerty muzyki rozrywkowej	Wystawy		Koncerty muzyki poważnej
				w muzeum	inne	
<u>Wiek</u>						
18-24	83	13	16	6	9	3
25-30	64	10	7	5	8	3
31-40	45	7	6	5	9	3
41-50	27	8	3	4	5	3
51-60	18	6	4	4	4	3
Powyżej 60 lat	8	4	1	3	3	1
<u>Wykształcenie</u>						
Podstawowe	16	2	2	2	2	1
Zasadnicze zawodowe	48	4	9	3	5	1
Średnie	53	12	7	5	8	3
Pomaturalne lub wyższe	58	19	11	15	18	8
<u>Miejsce zamieszkania</u>						
Wieś	30	2	5	2	2	1
Miasto	47	11	7	7	9	4

jest zupełnie obca. Nawet gdy rozpatrujemy audytorium najbardziej popularnej instytucji, jaką jest kino, to okazuje się, że prawie 30% społeczeństwa w ogóle nie korzysta z jej usług.

Cechą charakterystyczną aktywności kulturalnej społeczeństwa jest fakt występowania znacznych różnic między poszczególnymi środowiskami (tab. 3). Uczestnictwo w imprezach kulturalnych jest warunkowane przede wszystkim przez wiek. Najmniejszą aktywność kulturalną przejawiają osoby starsze (powyżej 60 lat) i to niezależnie od tego, jaką formę przekazu kulturalnego rozważamy. Dla przykładu, osoby te chodzą na filmy ponad 10-krotnie rzadziej niż młodzież w wieku 18-24 lat, 16-krotnie rzadziej na koncerty muzyki rozrywkowej, 3-krotnie rzadziej na przedstawienia teatralne czy wystawy.

Wyniki sondażu świadczą, że aktywność kulturalna jest przede wszystkim domeną ludzi młodych. Im starsza grupa wiekowa, tym mniejsze jej zainteresowanie większością zinstytucjonalizowanych form obcowania z kulturą. Wyjątek stanowi publiczność koncertów muzyki poważnej. Rekrutuje się ona z osób w różnym wieku. Jedynie wśród najstarszych (powyżej 60 lat) obserwujemy spadek uczestnictwa w tego rodzaju imprezach.

Gotowość do czynnego korzystania z rozrywek kulturalnych jest determinowana także przez wykształcenie. Osoby, które ukończyły szkołę pomaturalną lub wyższą, blisko 10-krotnie częściej w porównaniu z osobami o wykształceniu podstawowym bywają regularnie na przedstawieniach teatralnych, wystawach, koncertach muzyki poważnej. Również w przypadku bardziej popularnych form aktywności, jak chodzenie na filmy czy koncerty muzyki rozrywkowej, różnice między osobami bardziej i mniej wykształconymi są znaczne. Na przykład osoby, które ukończyły jedynie szkołę podstawową, regularnie chodzą na filmy prawie 3-krotnie rzadziej niż osoby o wykształceniu ponadśrednim. Istniejące różnice biorą się zapewne stąd, że wykształcenie rozbudza potrzeby kulturalne, a zarazem rozszerza zakres recepcji przekazywanych treści. Nie bez znaczenia wydaje się również to, że aktywność kulturalna jest elementem ethosu inteligencji, formą manifestowania przynależności do warstwy osób kulturalnych i wykształconych.

Naturalnie musimy brać pod uwagę, że dostępność takich placówek kulturalnych, jak teatr, filharmonia czy nawet kino, nie jest powszechna. Korzystanie z ich usług przez mieszkańców wsi czy też małych miasteczek jest z pewnością utrudnione. Dane z tabeli 3 uświadamiają jednak, że zróżnicowanie uczestnictwa badanych osób w życiu kulturalnym jest najsłabiej powiązane z ich miejscem zamieszkania. Wprawdzie większą aktywność w tym względzie wykazują mieszkańcy miast, zwłaszcza jeśli chodzi o udział w życiu teatralnym czy muzycznym, jednakże różnice te nie są tak znaczne, jak w przypadku wieku czy wykształcenia. Nie oznacza to rzecz jasna, że dostępność instytucji kultury nie ma znaczenia dla aktywności kulturalnej. Zależność taka z pewnością istnieje. Wydaje się jednak, że o czynnym udziale w

życiu kulturalnym bardziej decyduje stopień rozbudzenia potrzeb w tym zakresie, związany między innymi z wykształceniem, a także kształtujący się niejednakowo w poszczególnych grupach wiekowych.

3. Kultura jako wartość w opinii społecznej

Zinstytucjonalizowana kultura współczesna wymaga ciągłych i dużych nakładów finansowych. W obecnej sytuacji gospodarczej dotacje na działalność instytucji służących upowszechnianiu kultury są szczególnym obiektem zainteresowania. Społeczeństwo, które ceni rozwój własnej kultury, uznaje tego typu dotacje za niezbędne, nawet kosztem niezaspokojenia innych potrzeb. Stosunek społeczeństwa polskiego do deficytowych instytucji kulturalnych, a pośrednio do dóbr kultury w ogóle, badano za pomocą następującego pytania: "Co roku wydaje się wielkie sumy na dopłaty do teatrów, muzeów czy filharmonii. Czy uważa Pan(i), że: 1) na takie cele zawsze warto i należy wydawać pieniądze; 2) należy z tym poczekać, aż zaspokoimy inne ważniejsze potrzeby społeczeństwa; 3) lepiej z tego w ogóle zrezygnować i z góry przeznaczyć pieniądze na inne cele?". Każdy z ankietowanych mógł wybrać jeden z podanych wariantów odpowiedzi.

Uzyskane wyniki świadczą, że rozwój kultury jest wartością wysoko cenioną przez co drugą badaną osobę. Połowa respondentów uważa, że na takie cele zawsze warto i należy wydawać pieniądze. Częściej jednak sądzą tak ludzie młodzi (63% osób w wieku od 18 do 24 lat). Im starszy wiek, tym rzadziej uznaje się celowość tego rodzaju wydatków (wśród osób powyżej 60 roku życia tylko jedna trzecia). Finansowanie instytucji kulturalnych popierają badani tym częściej, im wyższe mają wykształcenie (33% osób z wykształceniem podstawowym, 77% z wykształceniem ponadśrednim), a także częściej mieszkańcy miast (56%) niż wsi (41%). Jest rzeczą symptomatyczną, że potrzebę dofinansowywania kultury postrzegają przede wszystkim te kategorie społeczne, które wykazują największą aktywność kulturalną.

Jedna trzecia ogółu badanych (32%) docenia wprawdzie znaczenie instytucji kulturalnych, ale zaspokojenie potrzeb w tej sferze uważa za drugorzędne wobec innych, ich zdaniem ważniejszych, potrzeb społeczeństwa. Co ósmy (13%) postuluje w ogóle zrezygnowanie z finansowania sfery kultury i przeznaczenie pieniędzy na inne cele.

Stopień społecznego zainteresowania problemami kultury w Polsce ilustrują także dane dotyczące stanu wiedzy o działalności Narodowej Rady Kultury. Ankietowanych proszono o odpowiedź na pytanie: "Czy wie Pan(i), czym się zajmuje Narodowa Rada Kultury?" Twierdząco odpowiedziała na to pytanie przeciętnie co trzecia osoba (37%). Oznacza to, że większość społeczeństwa nie śledzi na bieżąco działań podejmowanych na rzecz rozwoju życia kulturalnego w Polsce. Istotnym czynnikiem różnicującym częstość wskazań jest poziom wykształcenia. Osoby o wykształceniu ponadśrednim orientują się w działalności Narodowej Rady Kultury pięciokrotnie częściej od osób o wykształceniu podstawowym.

4. Podsumowanie

Dokonana w opracowaniu prezentacja potrzeb społecznych w dziedzinie kultury oraz form aktywności w tym zakresie jest ograniczona do środków masowego przekazu dostępnych przeciętnemu odbiorcy. Wyniki ogólnopolskich reprezentatywnych badań sondażowych dowodzą, że potrzeby kulturalne naszego społeczeństwa są bardzo zróżnicowane, tak samo korzystanie z masowych środków kultury. Decydującą rolę odgrywa tu wiek i wykształcenie. Nieco mniejsza rola przypada dostępności instytucji kulturalnych.

Zdecydowana większość społeczeństwa preferuje prasę, radio i telewizję jako środki zaspokajające jej potrzeby (upodobania) kulturalne. Spośród innych instytucji najbardziej popularne jest kino. Znacznie zawężonym audytorium dysponuje teatr, jeszcze węższym filharmonia, galeria i muzeum. Ważne wydaje się to, że przeważająca większość społeczeństwa w ogóle nie korzysta z usług tych instytucji.

Jak wykazały badania, jedynie połowa społeczeństwa aprobuje bez zastrzeżeń przeznaczanie z budżetu państwa środków na rozwój kultury. Są to przede wszystkim osoby o bardziej rozbudzonych potrzebach korzystania z dostępnych instytucji kulturalnych. Pozostali uważają, że w obecnej sytuacji środki te należy ograniczyć bądź też finansowanie kultury powinno zostać zupełnie zaniechane.